

Uniunea Europeană între putinism și trumpism

The European Union between Putinism and Trumpism

Sorin BOCANCEA

Abstract: *For the European Union, Trumpism is the American face of Putinism. By abandoning the principles of international law, legitimizing the invasion of a state, which means replacing the rule of law with the law of force, disregarding the mechanisms of representative democracy in order to propose authoritarianism, presenting the member countries of the European Union as being in an identity and civilizational crisis from which they must be saved, Trumpism is similar to Putinism. The European Union has its problems, on which the two strands of European politics sometimes offer accurate assessments (environmental policy, progressive ideological dementia, poor management of migration, excessive bureaucracy), but the solution is not to abolish it, which would mean a return to the nationalist past that Europeans have already experienced in all its horror, but rather a reform that must lead to a United States of Europe.*

Cuvine cheie: *nationalism, Putinism, Trumpism, Ukraine, European Union.*

Introducere

În viața Uniunii Europene s-a deschis un nou capitol, anunțat de mai demult dar la care liderii politici europeni au refuzat să se gândească: pactizarea Administrației Trump cu Federația Rusă. Nu spun retragerea SUA din Europa, după cum se tot vorbește, ci doar de o pactizare a unei administrații vremelnice a SUA cu despotul unei țări moștenitoare a unei construcții politice totalitare pe care Președintele Reagan a numit-o „Imperiul răului” pe o temă: dizolvarea Uniunii Europene sau măcar trecerea ei în irelevanță. Trumpismul este chipul american al putinismului.

Apariția Comunităților Europene și, apoi, a Uniunii Europene, a fost un proces primit cu rezerve și din Est, și din Vest. Bine, era normal să fie primit cu temperatură siberiană din est, dar din vest? Da, pentru că foștii mari inamici europeni, cele mai dezvoltate state din lume, decisese, după ce au văzut spre ce distrugeri i-a dus naționalismul, să îngroape securea războiului, ceea ce avea să pună bazele unei mari forțe economice. SUA lansaseră *Planul Marshall*, însă nu se gândiseră la apariția unui asemenea competitor economic cum avea să fie Comunitatea Europeană. Doar dacă ne gândim la politica agricolă comună ce a adus țările comunitare din statutul de cel mai mare importator de cereale la statutul de mare exportator putem înțelege anumit supărări.

Proiectul european a traversat multiple crize și europenii din CEE și apoi, din 1992, din UE au reușit de fiecare dată să le depășească făcând încă un pas spre mai multă integrare. La fiecare criză au fost cortegii care anunțau moartea CE/UE și, de fiecare dată, această construcție politică realizată pe principile funcționalist-pragmatiste a reușit să iasă întărită.

Un element pe care au mizat țările comunitare a fost apărarea americană cu „umbrela nucleară”, motiv pentru care nu au acordat atenția necesară componentei apărare. Eșecul Comunității Europene de Apărare a fost cauzat tocmai de interguvernamentalismului acestei

construcții politice: statele membre nu au vrut să cedeze decât o parte din suveranitate în această construcție comună. Discuția cu privire la necesitatea unei mai mari implicări a Europei în asigurarea propriei ei securități sunt vechi, de la înființarea NATO, dar acum situația s-a acutizat din următoarele motive: noul expansionism al Federației Rusiei și trumpismul, ce presupune încurajarea acestui proces și abandonarea principiilor dreptului internațional.

Dacă UE se simțea în siguranță până la revenirea lui Trump la Casa Albă, liderii țărilor membre „combinând” cu Kremlinul chiar după invadarea Crimeii din 2014, acum starea generală instalată în UE este cea a insecurității, pentru că aliatul tradițional a bătut palma cu inamicul tradițional. De când a început răul? Se admite că de la Summitul NATO de la București, din 2008. Deci, situația ce iese în evidență pregnant astăzi are cauze mai vechi, provocările venind pe parcurs.

În cele ce urmează, voi prezenta pe scurt evenimentele ce au dus la actuala situație, atât cele din SUA și Federația Rusă, cât și cele din UE. Pornind de la ultimul document emis de Casa Albă, *Starategia Națională de Securitate*, voi formula câte opinii referitoare la ceea ce le este europenilor îngăduit să spere.

La est și vest de UE

Căderea blocului comunist a adus cu sine speranța în colaborarea celor două blocuri politico-militare ce fuseseră adeversare pe frontul Războiului rece. S-au făcut pași importanți în acest sens, state din fosta URSS, inclusiv Federația Rusă, fiind implicate în Parteneriatul pentru Pace. Însă, acea perioadă de entuziasm avea să nu dureze.

Ceea ce se întâmplă astăzi sub ochii noștri, începând cu invadarea Ucrainei de către Federația Rusă și cu reorientarea SUA odată cu a doua venire a lui Donald Trump la Casa Albă, constituie accelerarea unui proces ce s-a derulat în timp. Se vorbește acum despre faptul că omenirea trăiește o criză și, după spusa lui Antonio Gramsci, „criza constă tocmai în faptul că vechiul moare iar noul nu se poate naște: cele mai variate forme morbide apar în acest interregnum”¹. Cunoaștem vechiul și încercăm să vedem care sunt semnele noului, pentru că avem sub ochi „forme morbide” pe care nimeni nu le-a putut anticipa.

În opinia lui Valentin Naumescu, „marea revelație este a înțelege acum, în sfârșit, că al treilea război global a început demult, în 2008, odată cu invadarea-test a Georgiei de către Rusia lui Putin, după Summit-ul NATO de la București. Vestul nu a avut atunci aproape *nicio recție*, așa cum nu a avut nici în 2014, la anexarea Crimeii. Președintele Biden a recunoscut recent această mare greșală a administrației Obama”².

Putin a dorit și a reușit blocarea integrării în NATO a Georgiei prin împiedicarea acțiunilor de recuperare de către guvernul de la Tbilisi a celor două regiuni separatiste, Osetia de Sud și Abhazia, pentru că un stat ce are diferențe teritoriale nu poate adera la NATO. Cu trupe rusești în aceste teritorii și cu recunoașterea ulterioară a independenței acestora de către Rusia, proiectul

¹ Antonio Gramsci, *Caietele din închisoare*, Vol.1, Caietul 3, nota 34, Ediție îngrijită de Sabin Drăgulin, Ioana Cristea-Drăgulin și Angelo Chielli, Editura Timpul, Iași, 2025, p. 295.

² Valentin Naumescu, *Cumpăna. Lumea la răscrucea marilor schimbări*, Presa Universitară Clujeană, 2025, p. 55.

integrării în NATO a căzut. Putin s-a implicat și-n conflictul din Azerbaidjan, ca să fie sigur că NATO nu va ajunge în țările din Caucaz.

Imediat după ce a izbucnit războiul ruso-georgian, un grup de intelectuali și de foști înalți demnitari din Europa Centrală și de Est i-au adresat o scrisoare deschisă președintelui Obama, în care își arătau îngrijorarea față de situația nou creată. „Multe țări au fost adânc tulburate când au văzut că alianța atlantică nu intervine în timp ce Rusia a violat principiile de bază ale Actului Final de la Helsinki, Carta de la Paris și integritatea teritorială a unei țări care este membră în Parteneriatul NATO pentru Pace și în Consiliul de Parteneriat Euro-Atlantic – toate acestea în numele apărării unei sfere de influență de la granițele sale”. Ei arătau că noile tulburări din politică și economie și apropierea crizei economice mondiale aduceau „oportunități favorabile forțelor naționaliste, extremiste și antisemite de pe continent”, existând pericolul ca SUA să-și piardă interlocutorii tradiționali din regiune. Cât privește Rusia, autorii arătau că nu există nicio grăție că ea acceptă suveranitatea și independența statelor central și est-europene lor în NATO și în UE. „Rusia a redevenit o putere revizionistă care urmărește realizarea agendei secolului XIX utilizând tactici și metode ale secolului XXI. La nivel global, Rusia a devenit, din multe puncte de vedere, o putere *statu-quo*. Dar, la nivel regional și în raport cu națiunile noastre, acționează din ce în ce mai mult drept o forță revizionistă: ne contestă revendicarea de a avea propriile noastre experiențe istorice, își declară o poziție privilegiată când este vorba despre stabilirea opțiunilor noastre de securitate, folosește atât mijloace fățișe cât și absconse de bunăstare economică, de la blocaje energetice și investiții motivate politic până la mituire și manipulare a presei pentru a-și realiza interesele și a se confrunța cu orientarea trans-atlantică a Centrului și Estului Europei”. De asemenea, ei mai arătau că principala preocupare a acestor țări este că statele occidentale „ar putea îmbrățișa planul lui Medvedev de realizare a unui «Concert al Puterilor» pentru a înlocui structura de securitate, bazată pe valori, existentă în prezent pe continent”. Cât de actuală este descrierea de atunci a Federației Ruse!

Semnatarii propuneau o agendă comună SUA-Europa Centrală și de Est, în următorii pași:

1. SUA să-și reafirme vocația de putere europeană și intenția de a-și menține implicarea totală aici, iar țările europene urmau să le sprijine în acest demers;
2. renașterea NATO prin „planuri, pre-poziționări de forțe, echipamente și provizii pentru întărirea regiunii noastre în caz de criză, așa cum a fost prevăzut inițial în Actul Fondator NATO-Rusia”;
3. realizarea planului SUA privitor la sistemul de apărare antirachetă fără a ține seama de opoziția Rusiei;
4. strategii NATO și UE să aibă strategii comune nu doar față de Rusia, ci și față de alte provocări strategice”;
5. „securitatea energetică trebuie să devină o parte integrantă a cooperării strategice dintre SUA și Europa”;

6. valorizarea și protejarea „rețelelor educaționale, profesionale și de altă natură și prietenii care ne consolidează apropierea și alianțele”³.

Toate punctele formulate atunci sunt problemele de astăzi ale Europei.

De la Casa Albă nu e existat nicio reacție și rușii au înțeles că pot proceda la fel cu Ucraina, al doilea stat fost sovietic ce aplica pentru *Membership Action Plan*, declanșând anexarea Crimeii, în 2014. Planul va fi continuat odată cu invadarea Ucrainei, în februarie 2022, și cu crearea regiunilor separatiste Donețk și Lugansk. În 1992, Federația Rusă aplicase această stratagemă în Republica Moldova, susținând separatiștii din Transnistria. Schema este veche, de pe vremea URSS, și a fost descrisă plastic de Sorin Antohi: „Lista tuturor regiunilor autonome și «republicilor autonome» (evident, nu erau republici, nu erau autonome, dar erau pe o treaptă mai jos decât «republicile» – le erau practic subordonate) e lungă, principiile construcției lor sunt similare, iar efectele urmărite sunt identice, supraviețuind URSS și servind proiectele geopolitice ale Rusiei de azi. Schema e simplă: pe un teritoriu de graniță adiacent unui stat pe care URSS a pus ochii pentru a-l anexa/domina într-un fel sau altul, se proclamă o asemenea regiune/republică în numele dreptului la autodeterminare al etniei/poporului X (numele variază conjunctural, se folosesc selectiv, după caz, atât elemente istorice, cât și pure invenții); în timp, regiunea/republica devine capul de pod pentru o anexiune teritorială propriu-zisă ori cel puțin o formă de presiune asupra statului vecin, bază pentru operațiuni (para)militare și de spionaj etc. Pe scurt, peștele mic e menit să-l înghită pe cel mare”⁴.

Pe slăbiciunea mandatului lui Obama și pe gafele candidatei Hillary Clinton, ale cărei mesaje au fost făcute publice în celebrul scandal Wikileaks (cu contribuția Moscovei!), s-a produs prima venire a lui Trump. Plecarea lui după ce a fost învins de Biden s-a făcut cu un imens scandal: asaltul asupra Capitoliului. A urmat mandatul lui Biden, cu toate aberațiile ideologice ale extremei stângi ajunsă la Casa Albă și cu erorile strategice din campania electorală, când democrații au schimbat candidatul în ultima clipă, venind cu unul discutabil. După ani de *political correctness*, de *woke culture* și de *Black Lives Matter*, au urmat reacțiile firești ale Americii profunde.

Imediat după venirea la Casa Albă a lui Trump, au existat avertismente din partea unor politologi cu privire la ce urma să se întâmple în SUA și în lume. Voi reda două dintre acestea pentru că ele și-au găsit confirmarea în al doilea mandat al lui Trump.

Iată ce spunea James Kirchick: „Trump și-a obținut funcția imediat după un tip de mișcare etnonaționalistă în stil european despre care majoritatea americanilor nu ar fi crezut niciodată că ar putea prinde rădăcini în țara lor. El face parte dintr-un val mondial de populiști iliberali ai căror adepți europeni văd în regimul rus un aliat strategic cu o gândire asemănătoare ideilor lor. Noul

³ Valdas Adamkus, Martin Butora, Emil Constantinescu, Pavol Demes, Lubos Dobrovsky, Matyas Eorsi, Istvan Gyarmati, Vaclav Havel, Rastislav Kacer, Sandra Kalniete, Karel Schwarzenberg, Michal Kovac, Ivan Krastev, Alexander Kwasniewski, Mart Laar, Kadri Liik, Janos Martonyi, Janusz Onyszkiewicz, Adam Rotfeld, Vaira Vike-Freiberga, Alexandr Vondra, Lech Walesa, *An Open Letter To The Obama Administration From Central And Eastern Europe*, July 16, 2009, disponibilă la https://www.rferl.org/a/An_Open_Letter_To_The_Obama_Administration_From_Central_And_Eastern_Europe/1778449.html, (accesat la 10.08.2025).

⁴ Sorin Antohi, „Republicile Meșterului Manole”, în Sorin Bocancea & Radu Carp (coord.), *Calea europeană a Republicii Moldova*, Editura Adenium, Iași, 2016, pp. 45-61, p. 52.

președinte american privește relațiile internaționale ca pe o rețea imensă de protecție, în care alianțele nu au nicio legătură cu valorile comune și sunt pur tranzacționale. Prin faptul că l-a ales pe Trump, America a făcut ceva inimaginabil: a propulsat un demagog autoritarist în funcția cu cea mai mare putere din lume. Nu se mai poate presupune că Statele Unite vor fi liderul lumii libere; ar putea deveni un spectator pasiv la luptele globale pentru libertate sau, în cazul în care președintele Trump ar ajunge la un fel de condominiu diplomatic cu Putin, un adversar activ”⁵. Trump nu a reușit toate acestea în primul său mandat și depune toate eforturile să realizeze în al doilea.

Bruno Latour observa următoarele: „Țara care a impus întregii lumi – și cu violență! – globalizarea ei cu totul aparte, țara care s-a construit prin migrație și prin exterminarea primilor ei locuitori, țara aceasta își lasă acum soarta pe mâinile unui om care promite să se izoleze într-o fortăreață, să nu mai permită pătrunderea niciunui refugiat și să nu mai vină în sprijinul niciunei cauze care nu se află pe solul său, pregătindu-se, în același timp, să intervină pretutindeni cu aceeași inabilitate”⁶.

În Europa

Ce s-a întâmplat între timp în Europa? A fost criza economică, pornită în 2008 tot de pe Wall Street. S-a pus problema atunci cu privire la capacitatea statelor de a-și proteja cetățenii într-o lume interdependentă și globalizată. În timp ce europenii căutau soluții pentru ieșirea din criză, Putin a făcut următoarea mutare: invadarea Crimeii, eveniment ce nu a trezit nicio reacție din partea europenilor. Emoție avea să stârnească în țările europene atentatul de la *Charlie Hebdo*, din 7 ianuarie 2015, când a început o dezbatere asupra noii compoziții demografice a țărilor europene. Nu s-a încheiat acea dezbatere și a apărut criza migranților, declanșată de iresponsabilitatea Angelei Merkel care, după ce Bruxellesul i-a refuzat lui Erdoğan relaxarea regimului vizelor pentru cetățenii turci, i-a invitat pe refugiații sirieni câmpați în Turcia să vină în Europa. După cum spuneam atunci, „Erdoğan s-a prefăcut că nu îi mai vede pe traficanți și i-a lăsat pe refugiați să se lase ademeniți de cântecul de sirenă al doamnei Merkel. S-a declanșat un adevărat marș asupra Europei, ce a făcut țândări bibeloul pe care liderii europeni au vrut să-l protejeze de viitorii membri ai Uniunii, adică de cetățenii turci – așa cum îl protejează în continuare de cetățenii estici ai Uniunii și doar de imigranții din state terțe, nu. Ce era mai greu de gestionat pentru UE: o migrație pe motive economice controlată, dinspre o țară ce a mai furnizat valuri de forță de muncă Germaniei în anii '60-'70, sau una total necontrolată, precum cea începută în vara lui 2015, a unei populații venite dintr-o zonă de conflict, care poartă cu sine conflictul? Iresponsabilitatea liderilor europeni

⁵ James Kirckick, *Sfârșitul Europei. Dictatori, demagogi și noul ev mediu întunecat*, traducere de Anacaona Mândrilă-Sonetto, Editura Polirom, Iași, 2018, p. 19.

⁶ Bruno Latour, „Europa-refugiu”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie: de ce trăim un moment istoric*, Editura Art, București, 2017, pp. 128-141, pp. 129-130.

l-a împins pe Erdoğan în brațele lui Putin. Și Erdoğan, ca și Tsipras, a avut senzația că-și va face jocul european alături de Putin. Or, Putin vrea să facă jocurile europene singur”⁷.

Au urmat invadarea Crimeii, Brexit, pandemia și invadarea Ucrainei, evenimente ce au dus la emergența mișcărilor populiste în țările din UE. În 2017, Ivan Krastev spunea că populismul actual european nu mai este rodul naționalismului romantic, ci „este unul alimentat de proiecții demografice care anunță deopotrivă rolul tot mai puțin important jucat de SUA și Europa în lume și emigrația în masă a oamenilor în aceste zone, dar și de dislocările provocate de revoluția tehnologică. Demografia îi face pe europeni să-și imagineze o lume în care culturile lor dispar, în vreme ce revoluția tehnologică le promite o lume în care locurile de muncă de acum vor dispărea. Transformarea opiniei publice vestice dintr-o forță revoluționară într-una reacționară explică ascensiunea partidelor populiste de dreapta în Europa și victoria lui Donald Trump în SUA”⁸.

La fricile de natură economică și demografică s-a adăugat și cea din perioada pandemiei, când dezinformarea a indus teroare în rândul unui segment important de populație ce a început să considere măsurile autorităților ca făcând parte dintr-o strategie de exterminare.

Partidele populiste din UE au următoarele teme pe care construiesc teroarea: marele capital global, migrația, politica ecologistă, politica LGBTQ și birocrăția de la Bruxelles vazută drept cauză a tuturor acestor rele. Toate acestea sunt porțile pe care sunt așteptate soluțiile radicale de la Est și de la Vest.

Aceste teme sunt potențate de emergența rețelelor de interacțiune socială, ce face posibilă agregarea de „popoare” pentru orice cauză, în afara sistemului clasic de partide și de organizații civice. În 2017, spuneam că „tehnizarea guvernării, depolitizarea ei deschide calea populismului. La fel cum deținerea de mijloace tehnice de către cât mai mulți indivizi din societățile democratice face posibilă crearea de rețele de informații alternative la presa clasică, acuzată adesea de jocuri politice, în mod similar se pot constitui «popoare» pe rețelele de interacțiune socială, grupuri care să afirme «noi suntem poporul», propunând tot felul de măsuri antidemocratice. Și cum spațiul politic nu rămâne niciodată gol, vor apărea și liderii acestora, moment din care situația se va complica. Este o perioadă în care liderii politici democrați trebuie să coboare în agora și să repolitizeze viața cetății. Pentru că, altminteri, o tehnică de propagandă îi va izgoni din locul în care mecanismele democratice clasice îi făceau să se creadă veșnici”⁹.

Pornind de la definiția procesului civilizării dată de Norbert Elias, ca tendință pe termen lung ce conduce la o mai mare stăpânire de sine, Oliver Nachtwei consideră că acum asistăm la un proces de decivilizare: „Cei care au impresia că au fost excluși din societate pierd sentimentul propriei autosuficiențe. Mulți apelează atunci la strategii diverse pentru a-și recupera stima de sine. Aceste strategii pot fi deopotrivă practice sau la nivel de percepție. Rezultatul paradoxal este că

⁷ Sorin Bocancea, „Criza imigranților. O eroare politică ce zguduie principiile construcției europene”, în Sorin Bocancea (coord.), *Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației*, Editura Adenium, Iași, 2016, pp. 138-148, p. 141.

⁸ Ivan Krastev, „Viitoruri ale majorității”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit, pp. 110-127, p. 113.

⁹ Sorin Bocancea, „Populismul – o tehnică de propagandă”, în *Polis*, Volum V, Nr. 4(18), Serie nouă, septembrie-noiembrie 2017, pp. 5-22, p. 18.

oamenii aceștia caută alinare tocmai alegând să se supună contrângerii externe a unei instanțe autoritare.[...] E evident că anumitor grupări contemporane nu li se mai pare că merită să te porți civilizat. Ca indivizi dezangrenați, nemaifiind supuși controlului social (cu atât mai puțin pe internet) și nemaiputând fi trași la răspundere pentru mesajele lor de ură, dau frâu liber prejudecăților. Într-un final, îi regăsim în diversele coaliții afective ale resentimentarilor: la AfD, la mitingurile lui Trump sau al lui Marine Le Pen. Ce unește aceste grupuri este tocmai negarea practică a civilizației în numele unei iluzorii civilizații occidentale”¹⁰.

Umberto Eco spunea că intoleranța cea mai periculoasă este cea care apare în absența oricărei doctrine, fiindcă cu ea nu se poate intra în dialog, nu poate fi demontată. Pornirile primare sunt imune la acest tip de argumentație. De aceea, demagogii, fundamentalisti, rasiști, adepți ai integralismului și șovini pot și trebuie să fie acuzați că alimentează și speculează în scopuri politice o „intoleranță primară” preexistentă, exacerbându-i morbiditatea¹¹.

Analizând noile clivaje ale europenilor, David Van Reybrouck constata că „există două Europe, ba chiar există și două Germanii separate. Dar de data asta nu sunt Est contra Vest sau capitalism vs comunism. Este o ruptură între cei care se simt reprezentați politic și cei care nu se simt – asta până când nu apare liderul populist. În acel moment, toate vechile resentimente își găsesc o supapă în noul lider”¹².

Aceste mișcări din rândul cetățenilor UE sunt reflectate în opțiunile politice. Site-ul *PopuList*¹³ a realizat o analiză a evoluției partidelor populiste din 31 de țări din Europa, de extreme stângă și dreapta, perioada vizată fiind ianuarie 1989-decembrie 2022, luând în calcul partidele populiste, de ambele extreme și eurosceptice, care au obținut cel puțin 2 % în alegeri sau cel puțin un loc în parlament. În studiul publicat în *British Journal of Political Science*¹⁴, autorii studiului arată că partidele analizate „și-au crescut semnificativ cota de vot, de la aproximativ 12% la începutul anilor 1990 la aproximativ 32% în 2022. În special electoratele partidelor care combină o ideologie de extremă stângă sau extremă dreaptă cu populismul au crescut în dimensiune”. Evoluția acestora este redată în graficul următor:

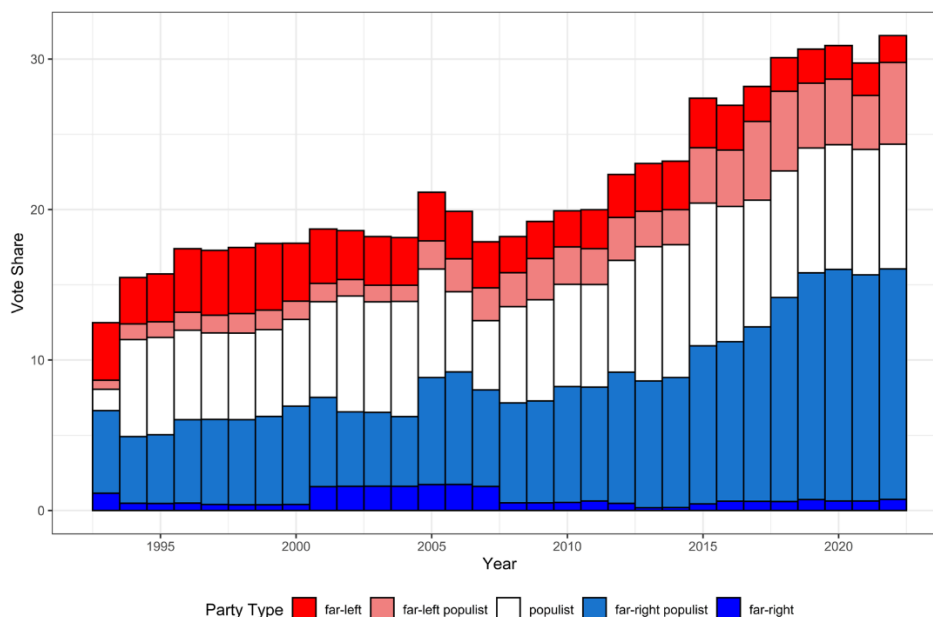
¹⁰ Oliver Nachtwei, „Decivilizarea – despre tendințele regresive ale democrației vestice”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 202-219, pp. 218-219.

¹¹ Umberto Eco, „Migrațiile, toleranța și intolerabilul”, în *Cinci scrieri morale*, trad. de Geo Vasile, Humanitas, București, 2005, p. 104.

¹² David Van Reybrouck, „Dragă președinte Juncker”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 262-278, p. 273.

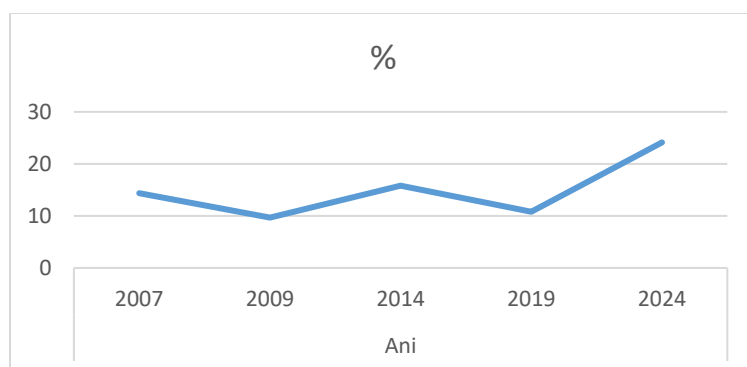
¹³ Site-ul este realizat de Amsterdam Institute for Social Science Research, the Amsterdam Centre for European Studies, the Department of Politics of the University of York, the Fondation Nationale des Sciences Politiques, the Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, *The Guardian*, and the ECPR Standing Group on Extremism and Democracy: <https://popu-list.org/>.

¹⁴ Matthijs Rooduijn, Andrea L.P. Pirro, Daphne Halikiopoulou, Caterina Froio, Stijn van Kessel, Sarah L. de Lange, Cas Mudde and Paul Taggart, „The PopuList: A Database of Populist, Far-Left, and Far-Right Parties Using Expert-Informed Qualitative Comparative Classification (EiQCC)”, în *British Journal of Political Science*, Cambridge University Press, September 2023, pp. 1-10, disponibil la <https://www.cambridge.org/core/journals/british-journal-of-political-science/article/populist-a-database-of-populist-farleft-and-farright-parties-using-expertinformed-qualitative-comparative-classification-eiqcc/EBF60489A0E1E3D91A6FE066C7ABA2CA>, (accesat la 6.12.2025).

Graficul 1: Nivelul voturilor partidelor de (1) extremă stângă, (2) populiste de extremă stângă, (3) populiste, (4) poșpuliste de extremă dreapta și (5) extremă dreapta.

Și în România s-a înregistrat o creștere a partidelor populiste ce au trimis parlamentari în Parlamentul European. Am redat evoluția acestora în graficul următor¹⁵:

Graficul 2: Evoluția ponderii partidelor cu mesaj populist și antieuropean în alegerile pentru PE din România

În 2019, arătam că „o strategie de contracarare a populismului trebuie să se fundamenteze pe premiza că populismul nu este o ideologie, ci o tehnică de propagandă ce marșează pe exploatarea fricii: frica față de marele capital (în cazul populismului de stânga) și frica față de străini (în cazul celui de dreapta). Pe baza acestui sentiment, populiștii «construiesc identități»... și se erijează în unicii lor reprezentanți. În ambele cazuri, elitele politice sunt ținta atacurilor, ele fiind făcute responsabile de nedreptățile sociale comise de «capitaliștii lacomi» și de pătrunderea stăinilor (atât europeni cât și non europeni) în comunitățile naționale. În fața unor asemenea

¹⁵ Sorin Bocancea, „SOS România – partidul populist al unui singur politician”, în Radu Carp & Cristina Matiuța (coord.), *Alegerile europene din România 2024. Clivaje, coaliții, consecințe*, Editura Institutul European, Iași, 2024, pp. 151-178, p. 157.

«grozăvii», pluralismul specific democrațiilor este neputincios, spun ei, fiind necesară o singură voce care să exprime voința poporului»¹⁶. Soluția este o repolitizare a relației elitelor politice cu cetățenii, o ieșire din inerția în care politicienii au intrat după o lungă perioadă de lipsă a contestării, ce a adus cu sine contestarea sistemului democratic însuși.

Trumpismul: chipul american al putinismului

În timpul în care în SUA s-au succedat Obama, Trump, Biden și iar Trump, în Federația Rusă alternanța la guvernare a fost un joc al lui Putin cu propria păpușă – cu Dmitri Medvedev – și apoi doar cu el însuși. În perioada 2008-2012, cât a fost premier, tot el a condus statul, Medvedev fiind, la fel ca acum, o apariție comică, un bufon de la curtea lui Putin. Dacă în SUA mandatele președinților au presupus schimbări majore în politica statului, în Rusia putinistă lucrurile au mers linear, obsesiile lui Putin devenind politică de stat – fără opoziție, doar cu interdicție și crime împotriva oricărui opozant.

La plecarea din primul mandat, Trump a lăsat o situație încurajatoare pentru Putin. Retragera în degringoladă din Afganistan în vara lui 2021 și incoerența liderilor europeni în politica externă l-au determinat pe acesta să facă pasul din februarie 2022. Administrația Biden a greșit prin faptul că i-a netezit calea prin retragerea reprezentanților săi de la Kiev, satrapul de la Kremlin precepând această decizie ca pe o invitație: „invadați, căci nu ne vom opune!” Dar, după cum puțini se așteptau, s-au opus ucrainenii, iar preconizata invadare în trei zile s-a transformat într-un război de aproape 4 ani care, în scurt timp, îl va depăși ca durată pe cel De-al Doilea Război Mondial. Deși Biden a făcut apoi gesturi de ajutorare a Ucrainei – destule pentru a nu fi învinovățit de complicitate cu Putin dar insuficiente pentru a fi socotit un apărător al Ucrainei –, situația pe care a găsit-o Trump i-a permis să oprească ajutorul dat Ucrainei. Administrația Biden nu a fost destul de rapidă și de fermă încât să ia decizii pe care Trump să nu le mai poată întoarce.

Între timp, Putin a continuat războiul împotriva Ucrainei mizând pe faptul că Trump îi va deveni tovarăș în acest demers. Rușii știu să-și ia partea mai ales atunci când investesc în oameni. Salvarea de la faliment a afacerii lui Trump trebuia să dea rezultate¹⁷. Și se va vedea asta în toate demersurile lui Trump legate de Ucraina.

De fapt, războiul împotriva Ucrainei este unul împotriva Occidentului, pe care Putin l-a pregătit încă din 2008. Pe 20 februarie 2014, în zilele Euromaidanului, scriam următoarele: „Cu 25 de ani în urmă, Germania era țara dintre cele două Europe (cea democratică și cea a lagărului comunist). Pe atunci exista și o graniță clar trasată. Acum, Ucraina este țara dintre două Europe ce se confruntă între aceleași granițe: una democratică, a valorilor asumate de Uniunea Europeană, și alta a postcomunismului sovietic, în care practicile guvernanților au rămas aceleași ca în timpul URSS. Spre deosebire de Germania, în Ucraina nu există un zid în mod concret și nici o graniță care să despartă două părți cu regimuri diferite ale aceleiași țări. Zidul de foc ridicat în Kiev este

¹⁶ Sorin Bocancea, „The exploitation for populist purposes of difficulties in the EU – an important problem of the EU”, in Radu Carp & Cristina Matiuța (Eds.), *2019 European Elections. The EU Party Democracy and Challenge of National Populism*, Brill, Leiden/Boston, 2020, pp. 80-95, p. 93.

¹⁷ Craig Unger, *American Kompromat, How the KGB Cultivated Donald Trump, and Related Tales of Sex, Greed, Power and Treachery*, Dutton, 2021.

între populația ce vrea valorile occidentale și guvernarea care perpetuează practicile sovietice și vrea într-o posibilă uniune eurasiatică”¹⁸. Zidul de la Kiev este nu între Ucraina și Rusia, ci între două lumi ce păreau a se fi împăcat după ’89.

În discursul de la Clubul Valdai, din octombrie 2022, Putin a spus: „Puterea asupra lumii este exact ceea ce așa-zisul Occident a mizat în jocul său. Dar acest joc este cu siguranță periculos, sângeros și, așa spune, murdar. Neagă suveranitatea țărilor și popoarelor, identitatea și unicitatea acestora, nu ține cont de interesele altor state.” Și pentru ca minciuna să fie pe față mai spune: „Spre deosebire de Occident, noi nu intrăm în curtea altcuiva”¹⁹ (Doar în curtea Moldovei, a Georgiei, a Azerbaigeanului și a Ucrainei). „Trebuie doar să se înțeleagă clar că există, așa cum am spus mai devreme, două lumi occidentale – cel puțin două, poate și mai multe, dar cel puțin două: Occidentul valorilor tradiționale, în primul rând creștine, al libertății, patriotismului, al celei mai bogate culturi, acum. De asemenea, al valorilor islamice – o parte semnificativă a populației multor țări occidentale mărturisește islamul. Acest Occident este apropiat de noi în anumite privințe, avem multe în comun, chiar rădăcini antice. Dar există un alt Occident – agresiv, cosmopolit, neo-colonial, care acționează ca un instrument al elitelor neoliberale. Tocmai cu dictatele acestui Occident Rusia, desigur, nu se va împăca niciodată”²⁰.

În discursul ținut pe 30 septembrie 2022 la Kremlin (la ceremonia de anexare ilegală a regiunilor Donețk, Lugansk, Herson și Zaporojie), Putin a întrebat: „ (...) vrem să avem aici, în țara noastră, în Rusia, «părintele numărul 1, părintele numărul 2 și părintele numărul 3» (și-au pierdut mințile!), în loc de mamă și tată? Vrem ca școala să le impună copiilor noștri, chiar de la început, perversiuni care duc la degradare și extincție? Vrem să le băgăm în cap idei că există și alte genuri în afară de femeie și bărbat și să le facem operații de schimbare a sexului? Asta vrem pentru țara noastră și pentru copiii noștri? Este inacceptabil. Noi avem un viitor diferit, al nostru”²¹.

După cum am mai arătat, pe placul lui Putin este „Occidentul suveraniștilor apăruți prin mai toate țările membre ale UE, în mare parte finanțați de Moscova, care vântură același timp de discurs despre «neocolonialismul» pe care-l reprezintă Uniunea și despre pericolul uniformizator și ucigător de identități naționale pe care îi reprezintă globalizarea. De parcă globalizarea este un fenomen decis la Washington, Londra, Paris sau Berlin și nu unul generat de progresul tehnic și de parcă cetățenia UE nu s-ar adăuga la cea națională, ci ar elimina-o. Numai că în Occidentul neoliberal au prins avânt și ideologiile egalitare ce au ajuns la acțiuni de-a dreptul aberante precum cele ale *woke culture*. Sunt mișcări cu care nu sunt de acord majoritatea occidentalilor dar care, ca urmare a toleranței manifestat de către aceștia, ajung să fie puse ca etichete pentru întregul

¹⁸ Sorin Bocancea, „Zidul Kievului”, în *Adevărul*, 20 februarie 2014, disponibil la <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/zidul-kievului-1514669.html>, (accesat la 7.12.2025).

¹⁹ Sorina Matei, „Discursul lui Putin în fața întregii lumi, la Clubul Valdai. «Perioada de dominație nedivizată a Occidentului se apropie de sfârșit»”, *Mediafax.ro*, 27 octombrie 2022, disponibilul la <https://www.mediafax.ro/externe/discursul-lui-putin-in-fata-intregii-lumi-la-clubul-valdai-perioada-de-dominatie-nedivizata-a-occidentului-se-apropie-de-sfarsit-21276359>, (accesat la 29.12.2022).

²⁰ Idem.

²¹ *** „Putin, atac halucinant împotriva țărilor din Occident: Vor să impună o religie răsturnată, Satanismul pur”, *Digi24.ro*, 1 octombrie 2022, disponibilul la <https://www.digi24.ro/stiri/externe/putin-atac-halucinant-impotriva-tarilor-din-occident-vor-sa-impuna-o-religie-rasturnata-satanismul-pur-2101889>, (accesat la 6.12.2025).

Occident. Excesele față de care occidentalii manifestă toleranță sau indiferență devin capete de acuzare în putinism”²².

O minciună pe care a tot repetat-o Putin cu scopul de a o impune ca adevăr este cea potrivit căreia statele NATO ar fi promis URSS că organizația nu se va extinde. Minciuna a fost demontată de Gorbaciov, care a explicat că nu a existat niciodată o asemenea promisiune. Putin se va răzbuna pe ultimul lider al URSS, organizându-i funeralii ca pentru un șef de gubernie. Nici Elțin, creatorul lui Putin, nu a susținut vreodată că a existat acea promisiune: la dorința statelor din fostul lagăr socialist de a adera la NATO, el a spus „ori toți, ori niciunul” și s-a găsit formula de compromis a Parteneriatului pentru pace, din care a făcut parte și Rusia.

În același discurs de la Valdai, locatarul de la Kremlin a mai spus: „Occidentul nu este capabil să gestioneze de unul singur umanitatea, dar încearcă cu disperare să o facă, iar majoritatea popoarelor lumii nu mai vor să suporte asta. Aceasta este principala contradicție a noii ere”²³. După cum am mai apus, „faptul că la Adunarea Generală a ONU, din 12 octombrie 2022, un număr de 143 de țări au condamnat acțiunea Rusiei, 35 (inclusiv China și India) s-au abținut iar numai 4 țări (Rusia Coreea de Nord, Siria și Nicaragua) au respins rezoluția”²⁴ nu l-a putut împiedica pe Putin să afirme că toată lumea e împotriva Occidentului. Așa cum statutul Rusiei de stat invadator și de «stat terorist» nu l-a împiedicat să afirme că Rusia este singurul garant al suveranității Ucrainei”²⁵.

Ingerințele rusești în viața politică a statelor europene nu mai sunt un secret pentru nimeni. S-au descoperit o parte dintre liderii politici europeni aflați în solda Moscovei: Gerhard Schroder, Marie Le Pen, Karin Kneissl (fost ministru de externe al Austriei) și Nathan Gill, vicepreședinte al partidului Reform UK, al lui Farage, care a primit bani de la Moscova (fapt pentru care a și primit o condamnare de zece ani). Ei sunt cei despre care știm. În România, în momentul în care scriu aceste rânduri, Președintele Nicușor Dan încă nu a dat publicității raportul ce demonstrează implicarea Moscovei în alegerile din 2024, depre care Președintele a afirmat că sunt dovezi că s-a produs. Despre Victor Orban și Robert Fico nu are rost să mai vorbim, pentru că ei sunt instrumentele sincere ale lui Putin în UE.

Să trecem Atlanticul și să vedem ce spun reprezentanții administrației Trump despre Europa și despre NATO. Înainte de asta, aș vrea să lecturăm opiniile a doi politologi cu privire la raportarea puterilor de la este și de la vest față de Europa.

În 2017, James Kirchick făcea următoarea analiză: „Factorii de decizie și specialiștii în politică americani, mai ales cei de dreapta, au în general o atitudine de superioritate față de Europa. Îi înfioară respectul europenilor față de stat, disponibilitatea acestora de a le da guvernelor lor o atât de mare parte din venituri, limitele impuse libertății de expresie și faptul că acceptă cu greu să

²² Sorin Bocancea, „Zidul Kievului. Din nou, două Europe”, în Sorin Bocancea (coord.), *Războiul din Ucraina. Un conflict regional cu efecte globale*, Editura Polis Books, Iași, 2023, pp. 140-163, p. 153.

²³ Sorina Matei, *op. cit.*.

²⁴ Dorin Oancea, „MAE: Rezoluția ONU arată gradul foarte ridicat de izolare internațională a Rusiei”, în *Mediafax.ro*, 13 octombrie 2022, disponibil la <https://www.mediafax.ro/externe/mae-rezolutia-onu-arata-gradul-foarte-ridicat-de-izolare-internationala-a-rusiei-21237732>, (accesat la 6.12.2025).

²⁵ Sorin Bocancea, „Zidul Kievului...”, *ed. cit.*, p. 160.

susțină financiar armate, ca să nu mai vorbim de cât de greu acceptă să le și folosească. Această perspectivă este atât de răspândită și de încetățenită în anumite cercuri, încât «Europa» a devenit un cuvânt odios în discursul politic american, echivalent cu un fel de impuls colectivist firav. Americanii se plâng că europenii sunt «pasageri clandestini» nerecunoscători ale căror programe sociale generoase care sunt posibile numai datorită umbrelei apărării finanțate de contribuabilii americani. Pe de altă parte, europenii privesc cultura americană a armelor de foc în cel mai bun caz cu nedumerire și în cel mai rău cu repulsie. Religiozitatea vădită a americanilor le dă fiori. Faptul că americanii se roagă lui Dumnezeu, insistă să folosească aerul condiționat și încă nu au abrogat pedeapsa cu moartea îl îngrozește pe europeanul de rând»²⁶.

Despre o asemenea percepție nu tocmai prietenoasă vorbea și Slavoj Žižek: „La un nivel profund și nedeclarat, *adevăratul* dușman pentru neoconservatorii americani este chiar Uniunea Europeană. Percepția, ținută sub control în discursul politic public, explodează pe scena *underground*, care funcționează ca un dublu al celei publice, unde dreapta creștină fundamentalistă își declamă obscen viziunea politică axată pe tema obsesivă de o «nouă ordine mondială». [...] Într-un fel, percepția lor nici nu este greșită: Europa nu este doar un simplu bloc geopolitic puternic, ci reprezintă o viziune globală în esență incompatibilă cu statele naționale. Această dimensiune a Uniunii Europene explică așa-numita «slăbiciune» europeană: între unificarea Europei și pierderea puterii sale politice și militare la nivel mondial există o corelație surprinzătoare»²⁷.

Este foarte interesantă și o altă observație a lui Žižek: „Și Trump și Putin au susținut Brexitul, amândoi fiind adepți ai curentului conservator-naționalist extremist de tipul «America/Rusia pe primul loc» pentru care Europa unită este cel mai mare dușman – și aici nu se înșală. Europa trebuie să rămână fidelă acestei moșteniri amenințate de atacul furios al populismului conservator, iar primul lucru pe care îl are de făcut este să cerceteze cauzele profunde ale succesului lui Trump»²⁸.

Încă de la revenirea sa la Casa Albă, Trump a anunțat că va încheia războiul din Ucraina și că dacă el ar fi fost președinte acesta nu s-ar fi produs. Avusese timp în primul mandat să rezolve conflictul, fiindcă Federația Rusă invadase Crimeea încă din 2014. Dar, ceea ce a șocat opinia publică mondială a fost faptul că pe un lider pe care Tribunalul Penal Internațional l-a declarat criminal de război Trump l-a scos din izolarea în care era. Mai mult, i-a preluat retorica: a acuzat Ucraina de declanșarea războiului, l-a acuzat pe Președintele Zelensky de faptul că și-ar ucide poporul și l-a preamărit pe Putin ca pe un om foarte deștept. Din această poziție l-a umilit pe Zelensky la întâlnirea de la Whashington și s-a purtat slugarnic față de Putin în Alaska.

Problema mai gravă este aceea că atitudinea sa nu vizează doar Ucraina, ci, la fel ca atitudinea lui Putin, Uniunea Europeană, pe care o deisprețuiește împreună cu echipa sa, formată din Vicepreședintele J. D. Vance, Secretarul de Stat pentru politica externă Marco Rubio și cel pentru apărare, Pete Heghseth. Lor lise adaugă și fostul consilier personal al lui Trump Elon Musk,

²⁶ James Kirchick, *op. cit.*, pp. 23-24.

²⁷ Slavoj Žižek, „Tentația populismului”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie: de ce trăim un moment istoric*, Editura Art, București, 2017, pp. 279-299, pp. 283-284.

²⁸ *Ibidem*, p. 285.

afacerist ce iese din când în când în presă și cere desființarea UE de supărare că a primit amendă pentru încălcarea legislației europene.

Pe 15 februarie 2025, la Conferința de Securitatea de la München, Vicepreședintele SUA, J. D. Vance, a acuzat Europa de degradare a democrației, cu trimitere la anularea alegerilor din România și la măsurile luate împotriva incitărilor la ură de pe rețelele de interacțiune socială. „Mă uit înspre Bruxelles, unde comisarii UE îi avertizează pe cetățeni că intenționează să închidă platformele de social media pe timp de neliniște publică, în clipa în care văd ceea ce ei consideră a fi – citez – «conținut de hate». [...] La Washington avem un «șerif» nou; și, sub conducerea lui Donald Trump, poate nu vom fi de acord cu viziunea voastră, dar ne vom lupta să vă apărăm dreptul de a-l exprima public, fie că suntem de acord sau nu”. Normal, s-a văzut cât de liberal în raport cu libera exprimare este Trump în relația acestuia cu mass media. Mai departe, el spune că anularea alegerilor din România s-a produs „pe baza suspiciunilor slabe ale unei agenții de informații și a presiunii enorme venite de la vecinii săi continentali. Acum, din ce înțeleg eu, argumentul a fost că dezinformarea Rusiei a infectat alegerile din România. Dar i-aș ruga pe prietenii mei europeni să pună lucrurile în perspectivă. Puteți crede că e rău ca Rusia să cumpere reclame în social media ca să vă influențeze alegerile. Noi cu siguranță credem asta. Puteți chiar să condamnați acțiunea pe scena globală. Dar dacă democrația voastră poate fi distrusă cu câteva mii de dolari investite în reclame digitale de către o țară străină, atunci democrația voastră n-a fost așa puternică, în primul rând”²⁹.

Da, într-adevăr, democrația românească nu este cea mai consolidată. Dacă ar fi fost așa, nu se ajungea la situația creată în cazul Georgescu, în care un candidat este adus pe rețele la un asemenea scor electoral, după schema pe care au expus-o autorităților române reprezentanții rețelei *TikTok*. Alegerile au fost alterate, iar faptul că rețelele respective trebuie să funcționeze într-un anumit cadru este cunoscut încă de la lansarea, în 1998, a *Manifestului tehnorealist*³⁰. Și, da, a fost nevoie de adoptarea unor documente oficiale de către UE pentru a proteja populația de dezinformare și de manipulare.

De la apărarea cu orice preț a rețelelor de interacțiune socială utilizate de Rusia în Europa (în Rusia și-n China acestea sunt interzise și nici în SUA *TikTok* nu se simte bine), Vance a trecut la miezul problemelor, adică la partidele populiste, acuzând faptul că „organizatorii acestei conferințe le-au interzis parlamentarilor care reprezintă partide populiste, atât de stânga, cât și de dreapta, să participe la aceste discuții. Repet, nu trebuie să fim de acord cu tot sau cu orice spun oamenii, dar atunci când acești oameni reprezintă, când liderii politici reprezintă o circumscripție importantă, este obligatoriu pentru noi să încercăm măcar să participăm la un dialog cu ei”. El a afirmat că ceea ce s-a întâmplat „seamănă din ce în ce mai mult cu vechile interese înrădăcinate

²⁹ Maria Sandu, „DISCURSUL INTEGRAL al lui J.D. Vance de la Conferința de Securitate de la München: Ce a spus Vicepreședintele SUA despre alegerile din România, amenințările de securitate și degradarea Democrației în Europa”, în *Aleph News*, 15.02.2025, disponibil la <https://alephnews.ro/guvern/discursul-integral-al-lui-j-d-vance-de-la-conferinta-de-securitate-de-la-munchen-ce-a-spus-vicepresedintele-sua-despre-alegerile-din-romania-amenintarile-de-securitate-si-degradarea-democratiei-in/>, (accesat 7.12.2025).

³⁰ Cf. Sorin Bocancea, „Limitele inteligenței artificiale și garantarea libertății”, în Robert-Marius Cazanciuc și Cristian Pîrvulescu, *Caiet constituțional II. Inteligența artificială și drepturile omului*, Editura Monitorul Oficial, București, 2023, pp. 117-128.

ale erei sovietice care se ascundeau în spatele unor cuvinte urâte precum «dezinformare», când pur și simplu nu le plăcea ideea ca cineva cu un punct de vedere diferit să și-l exprime, sau, Doamne ferește, să voteze altfel sau, și mai rău, să câștige alegerile»³¹.

Să vii în UE și să compari măsurile de combatere a dezinformării cu practicile sovietice denotă fie o necunoaștere, fie o mare aroganță, fie ambele. Interesul lui Vance era acela de a-i presa pe europeni să le acorde legitimitate populiştilor, pentru că ei vin exact cu mesajul antieuropean pe care îl susține administrația Trump. Și când spun „antieuropean” mă refer la anti-UE.

În fine, el a lansat o întrebare: „(...) cum veți putea începe măcar să vă gândiți la variantele de alocare a bugetului, dacă nu știm ce apărăm, în primul rând?... Ce mi-a fost mie puțin neclar, și clar, mă gândesc că și pentru mulți dintre cetățenii Europei, este: pentru ce vă apărați, mai exact?... Cred cu tărie că nu există securitate dacă ți-e frică de voci, de opinii, și de conștiința care-i ghidează pe cetățenii tăi. Europa se confruntă cu multe provocări, dar criza cea mai mare a continentului în acest moment, criza cu care cred că ne confruntăm împreună, este una produsă chiar de noi... Dacă vreți să vă bucurați de economii competitive, dacă vreți să vă bucurați de energie la prețuri accesibile și lanțuri de aprovizionare sigure, atunci aveți nevoie de mandate de guvernare, pentru că, pentru a vă bucura de toate aceste lucruri, trebuie să luați decizii dificile”.

Adică: voi vreți să vă apărați de propriii cetățeni care au alte opinii (adică de populiști), iar dacă vreți și apărare și energie ieftină vă trebuie mandate de guvernare, adică trebuie să vă întoarceți la națiuni. Și pentru a fi mai clar ce mai cere administrația Trump, emite: „(...) din toate presiunile și provocările cu care se confruntă națiunile noastre reprezentate aici și acum, eu cred că nu e nimic mai urgent decât migrația în masă”. Și vine atacul populist: „Contrar a ceea ce ați putea auzi pe câțiva munți din Davos, cetățenii națiunilor noastre nu se consideră, în general, animale educate sau roți dințate ale unei economii globale. Și nu e surprinzător că nu vor să fie amestecați sau ignorați neîncetat de liderii lor”.

După cum am spus, criza migrației ce a dus la ascensiunea partidelor populiste a fost provocată, însă de un lider național, nu de cei de la Bruxelles. După ce a făcut gafa, Merkel a încercat să arunce sarcina pe toate statele, via Bruxelles, însă acțiunea nu a reușit.

În fine, Vance a încheiat cu ceea ce ar trebui să fie noua direcție a statelor membre ale UE: „Democrația se bazează pe principiul sacru că vocea poporului contează. Nu există loc pentru niciun zid. Îți menții principiile sau nu. Europeanii – poporul – au o voce. Liderii europeni au de ales... Puteți lua în considerare ce vă spun cetățenii voștri, chiar și când e surprinzător, chiar și când nu sunteți de acord. Și dacă faceți asta, veți putea privi viitorul cu certitudine și încredere, știind că națiunea este pilonul fiecăruia dintre voi”.

Această definiție reduționistă a democrației moderne trebuie completată cu legalitatea. Vocea poporului se manifestă la vot și prin alte mijloace legale ale democrației reprezentative, nu ale uneia plebiscitare așa cum o înțeleg populiștii, inclusiv Vance. Iar pentru europeni „pilonul fiecăruia”, adică națiunea, este cel ce împiedică astăzi constituirea Statelor Unite ale Europei.

³¹ Ibidem.

În concluzie, Vance a transmis europenilor următoarele: democrația voastră este degradată pentru că anulați alegeri (nu contează dacă ele au fost viciate) și cenzurează rețelele de interacțiune socială (în ianuarie 2025, SUA tocmai interziceau *TikTok*, iar pe 14 februarie, cu o zi înainte de discursul lui Vance, a reintrodus-o, dar nu există nicio garanție că va rămâne pe piață atât timp cât nu este predată unui proprietar chinez); nu ascultați ce spun partidele populiste, deși exprimă vocea poporului; nu aveți mandate naționale și nu veți obține apărare și energie ieftină; nu aveți un obiectiv de apărare și vă apărați doar de opiniile populiştilor (totuși, europenii nu au folosit armata împotriva propriilor civili, așa cum procedează Trump!); trebuie stopată migrația în masă; luați decizii la Davos fără să ascultați poporul; pilonul fiecăruia e națiunea. Deci, mai puțină Uniune și mai mult populism (suveranism), altminteri nu veți primi securitate și energie ieftină.

La fel ca Putin, administrația Trump insistă să scoată în față statele națiuni și nu UE, care este prezentată doar ca sursă a răului europenilor. În spatele acestei strategii stă cunoscutul principiu *divide et impera*.

Aceste jaloane ale discursului lui Vance vor fi dezvoltate în *Strategia Națională de Securitate*³², din noiembrie 2025. Este evident faptul că atenția SUA se va muta pe emisfera vestică și în Indo-Pacific, dar Europa rămâne, așa cum se spune, „vitală din punct de vedere strategic și cultural pentru Statele Unite”³³.

Dar, pentru a înțelege ce dorește administrația Trump de la Europa și NATO, trebuie să ne oprim puțin asupra unor elemente menționate înainte de capitolul *Promovarea măreției europene*. Încă din introducere, se arată că strategiile precedente au fost doar „lungi liste de dorințe” și „vagi platitudini”, că elitele precedente au considerat că „(...) dominația americană permanentă asupra întregii lumi era în interesul superior al țării noastre. Totuși, afacerile altor țări sunt preocuparea noastră doar dacă activitățile lor ne amenință în mod direct interesele”³⁴. Deci, SUA vor interveni doar dacă interesele le sunt atacate, iar listele de dorințe și platitudinile, adică declarațiile referitoare la principiile pe care SUA s-au angajat atât timp să le apere, nu se numără printre lucrurile de interes direct.

În ceea ce privește Europa, o primă declarație este aceasta: „Dorim să ne sprijinim aliații în păstrarea libertății și securității Europei, restabilind în același timp încrederea în sine civilizațională a Europei și identitatea occidentală”³⁵. Despre ce încredere în sine este vorba? Ne vom clarifica lecturând al cincilea principiu de bază al *Strategiei*, care este *Primatul națiunilor*: „Unitatea politică fundamentală a lumii este și va rămâne statul-națiune. Este natural și just ca toate națiunile să-și pună interesele pe primul loc și să-și apere suveranitatea. Lumea funcționează cel mai bine atunci când națiunile își prioritizează interesele. [...] Susținem drepturile suverane ale națiunilor, împotriva incursiunilor organizațiilor transnaționale care subminează suveranitatea și

³² White House, *National Security Strategy of the United States of America*, November 2025, disponibilă la <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>, (accesat) 8.12.2025.

³³ *Ibidem*, p.26.

³⁴ *Ibidem*, p.1.

³⁵ *Ibidem*, p.5.

pentru reformarea acestor instituții, astfel încât acestea să ajute, mai degrabă decât să împiedice, suveranitatea individuală și să promoveze interesele americane”³⁶.

Nu se precizează care sunt acele organizații transnaționale, însă ne putem da seama că în această categorie intră și Uniunea Europeană, al cărei nume este pomenit doar o singură dată într-o serie vinovată, în capitolul *Promovarea măreției europene*, când se arată că, în ceea ce privește Europa continentală, asistăm la scăderea ponderii PIB-ului la nivel global de la 25% (în 1990) la 14% (în prezent), „parțial din cauza reglementărilor naționale și transnaționale care subminează creativitatea și hărnicia. Dar acest declin economic este eclipsat de perspectiva reală și mai dură a ștergerii civilizației. Printre problemele mai mari cu care se confruntă Europa se numără activitățile Uniunii Europene și ale altor organisme transnaționale care subminează libertatea politică și suveranitatea, politicile de migrație care transformă continentul și creează conflicte, cenzura libertății de exprimare și suprimarea opoziției politice, scăderea ratei natalității și pierderea identităților naționale și a încrederii în sine. [...] Vrem ca Europa să rămână europeană, să-și recâștige încrederea în sine civilizațională și să abandoneze concentrarea eșuată pe sufocarea prin reglementări”³⁷.

Să nu credem cumva că administrația Trump va aplica aceeași măsură în evaluarea relațiilor cu membrii Federației Ruse, că va lega în mod separat relații economice sau de altă natură cu vreo republică membră a acestei entități politice, precum: Adîgheia, Bașkortostan, Buriatia, Cecenia, Ciuvașia, Daghestan, Ingușetia, Calmîkia, Iacuția, Tatarstan sau Udmurtia. Nu, administrația Trump este foarte preocupată de statul-națiune doar din UE.

Mai departe, în același capitol despre promovarea măreției Europei, se arată că „Administrația Trump se află în conflict cu oficialii europeni care au așteptări nerealiste pentru război, bazate pe guverne minoritare instabile, multe dintre ele calcând în picioare principiile de bază ale democrației pentru a suprima opoziția. O mare majoritate europeană își dorește pacea, dar această dorință nu este tradusă în politici, în mare măsură din cauza subversiunii proceselor democratice de către aceste guverne. Acest lucru este strategic important pentru Statele Unite tocmai pentru că statele europene nu se pot reforma dacă sunt prinse în crize politice. Cu toate acestea, Europa rămâne vitală din punct de vedere strategic și cultural pentru Statele Unite”³⁸.

Ce legătură are faptul că unele guverne sunt minoritare cu încălcarea democrației? Guvernele minoritare sunt susținute parlamentar, deci sunt legitime. La fel cum legitimă este și administrația de la Bruxelles, pentru că nu este una legitimată populist prin manifestări stradale zilnice, ci prin mecanismul democrației reprezentative stabilit prin Tratat. Iar poporul populist despre care vorbesc autorii strategiei a ajuns la 32 %, care nu însumează majoritate. Și apoi, Trump a blocat ajutorul pentru Ucraina pentru că statele europene nu se reformează, ceea ce ar însemna ieșirea din UE după concepția trumpistă?

Ne lămurim lecturând mai departe capitolul dedicat Europei (al treilea după cel dedicat emisferei vestice și Asiei, pentru a vedea ce importanță are Europa în noua strategie), unde se

³⁶ *Ibidem*, p.9.

³⁷ *Ibidem*, p.25.

³⁸ *Ibidem*, p.26.

spune că „America își încurajează aliații politici din Europa să promoveze această renaștere a spiritului, iar influența crescândă a partidelor patriotice europene oferă într-adevăr motive de mare optimism. Scopul nostru ar trebui să fie să ajutăm Europa să-și corecteze traiectoria actuală. Vom avea nevoie de o Europă puternică care să ne ajute să concurăm cu succes și care să lucreze concertat cu noi pentru a împiedica orice adversar să domine Europa”³⁹. Deci, Trump își propune finanțarea partidelor populiste (care-și spun și căroră le spune „patriotice”) așa cum o face Putin. Nu cred că am înțeles greșit și nici Președintele Consiliului European, Antonio Costa, nu a înțeles greșit, venind cu următoarea replică: „Ceea ce nu putem accepta este această amenințare de interferență în viața politică a Europei. Statele Unite nu pot înlocui cetățenii europeni în alegerea partidelor bune și a celor rele. Statele Unite nu pot înlocui Europa în viziunea libertății de exprimare. Și în această privință, trebuie să fim clari: istoria noastră ne-a învățat că nu există libertate de exprimare fără libertatea informației”⁴⁰.

Cum vrea să „corecteze” administrația Trump traiectoria actuală a Europei? Neluând în calcul cooperarea cu UE, ci „cu țări alinate care doresc să-și restabilească măreția de odinioară”⁴¹. Care măreție de odinioară? Tormai pentru că „măreția de odinioară” a generat două războaie moindiale țările europene au decis constituirea Comunităților și, ulterior, a Uniunii Europene. Ele știu ce a însemnat exercitarea suveranității și „măreția de odinioară” și nu vor să revină la acele realități.

Problema cea mai grea a europenilor, apărută acum, după ce la Casa Albă a venit un dezvoltator imobiliar al cărui singur principiu este banul și nu „platitudinile plecticoase” ce au făcut SUA să fie ceea ce este astăzi, este securitatea. Cu ani în urmă, în 1952, la predarea funcției de Comandant al turpelor NATO, Generalul Eisenhower spus: „Europa trebuie, în totalitatea ei, să-și asigure, în cele din urmă, propria ei securitate. SUA poate participa și, prin capacitățile sale psihologice, intelectuale și de conducere, precum și materiale, să contribuie la producerea de arme, organizarea de unități și creșterea încrederii, care să ajute Europa în a-și soluționa problemele. Pe termen lung nu va fi posibil și, în mod cert, nici nu ar fi de dorit ca Europa să rămână un teritoriu sub ocupație, apărut de legiuni aduse din străinătate, ceva de maniera în care teritoriile de sub ocupația Romei au încercat, fără succes, să-și asigure securitatea, cu multe sute de ani în urmă”.

Acea vreme a venit, SUA nu mai vor să apere Europa ca până acum. Vor, dar nu în condițiile în care să discute cu UE, ci cu state națiuni, și pe bani prin care să-și scoată și ceea ce consideră că au irosit până acum. La al nouălea principiu, al echității, se precizează: „ne așteptăm ca aliații noștri să cheltuiască mult mai mult din Produsul Intern Brut (PIB) național pentru propria apărare, pentru a începe să compenseze dezechilibrele enorme acumulate de-a lungul deceniilor de cheltuieli mult mai mari din partea Statelor Unite”⁴². La a doua prioritate din *Strategie, Partajarea și transferul poverii*, se statuează: „Zilele în care Statele Unite susțineau întreaga ordine

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ ***, „Președintele Consiliului European le dă un răspuns dur americanilor privind strategia de securitate: «Nu acceptăm această amenințare»”, în *Euronews*, 8.12.2025, disponibil la <https://www.euronews.ro/articole/presedintele-consiliului-european-le-da-un-raspuns-dur-americanilor-privind-strat>, (accesat 9.12.2025).

⁴¹ White House, *National Security Strategy of the United States of America*, November 2025, *op.cit.*, p.26.

⁴² Ibidem, p.10.

mondială, precum Atlas, au apus. Printre numeroșii noștri aliați și parteneri numărăm zeci de națiuni bogate și sofisticate care trebuie să-și asume responsabilitatea principală pentru regiunile lor și să contribuie mult mai mult la apărarea noastră colectivă”⁴³. Și este invocat *Angajamentul de la Haga* prin care membrii NATO se angajau să aloce 5% din PIB pentru apărare. Vremea romantismului liberal a trecut, a venit cea a realismului pragmatist. Securitatea costă și europenii s-au prefăcut că nu înțeleg. Până de curând, când barbarii sunt din nou la poarta cetății.

Ce va urma? Ceva interesant: „Statele Unite vor organiza o rețea de partajare a sarcinilor, guvernul nostru fiind convocator și susținător. Această abordare asigură că sarcinile sunt partajate și că toate aceste eforturi beneficiază de o legitimitate mai largă. Modelul va consta în parteneriate direcționate care utilizează instrumente economice pentru a alinia stimulentele, a partaja sarcinile cu aliați cu aceleași idei și a insista asupra reformelor care ancorează stabilitatea pe termen lung”⁴⁴. Cu cine va face Trump aceste parteneriate? Cu țările din Federația Rusă, cu Venezuela și India? Pentru că în document se mai afirmă că „pe termen lung, este mai mult decât plauzibil ca, în cel puțin câteva decenii, anumiți membri NATO să devină majoritar non-europeni”, deși cu câteva rânduri mai jos se formulează ca obiectiv eliminarea „percepției și prevenirii realității NATO ca o alianță în continuă expansiune”⁴⁵. Deci, NATO nu trebuie să mai fie percepută ca o organizație în expansiune, așa cum o vede Putin, dar se va extinde în altă parte decât în Europa.

În noua strategie, Trump își propune, de fapt, blocarea NATO în acțiunile din Europa și mutarea spre noile sale zone de interes: emisfera vestică și Indo-Pacific. Cu Ucraina să se descurce europenii, dar cu grijă să nu-l deranjeze pe Putin. Foarte interesantă și corectă replica lui Antonio Costa: „Așa cum spune Moscova, împărtășesc în mare măsură viziunea Statelor Unite asupra Europei. Acest lucru trebuie să ne ridice semne de întrebare. Și, de fapt, când citim cu atenție pasajele despre Ucraina, înțelegem de ce Moscova împărtășește această viziune. Pentru că obiectivul acestei strategii nu este niciodată pacea. Ar trebui să fie vorba de pacea dreaptă și durabilă. Dar e vorba doar de încetarea confruntărilor și stabilitatea relațiilor cu Rusia”⁴⁶.

Ce ar trebui să facă țările europene? „să funcționeze ca un grup de națiuni suverane aliniate”, pentru că unul dintre obiectivele SUA este „cultivarea rezistenței față de traiectoria actuală a Europei în cadrul națiunilor europene”⁴⁷. Adică exact ce face Putin.

Ce-i de făcut?

Paul Mason aprecia că, drept urmare a victoriei lui Trump, „forma implicită pe care o va lua capitalismul va fi, de la Moscova la Washington, cea a unui naționalism xenofob și oligarhic”⁴⁸. Se pare că a avut dreptate.

⁴³ *Ibidem*, p.12.

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Ibidem*, p.27.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Paul Mason, „Cum să depășești frica de libertate”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 142-164, pp. 161-163.

Este evident faptul că trumpismul se întâlnește cu putinismul în ceea ce privește Uniunea Europeană. Putin numește „o parte a Occidentului” ceea ce Trump numește Uniunea Europeană. Pe ambii îi doare, din motive diferite, existența acestei entități pentru că, spre deosebire de ei, UE propune ideologia drepturilor omului și este un prost exemplu pentru autoritarismul putinist și pentru cel pe care și-l dorește Trump în SUA. Între timp, China așteaptă să treacă cadavrul adversarului pe râu, indiferent cine este acela.

Citind documentul, ai senzația că citești *Capitalul* lui Marx: diagnostic bun, soluții aberante. Cum crede Trump că vinde și cumpără națiuni după interesul său, că actorii politici mondiali se vor „alinia” pentru a satisface interesele sale mărețe? Trump a înlocuit „listele de dorințe” și „platitudinile plicticoase” cu fanteziile unui narcisist. Înțeleg, SUA nu mai vor să ducă pe umeri ordinea mondială, dar din documente rezultă că vrea să-o calce în picioare.

Publicarea *Strategiei* trebuie să genereze o dezbatere a liderilor europeni, pentru că unele observații sunt juste. Doar soluțiile sunt absurde. Spuneam cu altă ocazie că „rupând din voturile partidelor ce își asumă anumite ideologii, populismul le trezește din somnolența stabilității lor pe piața politică și le obligă să-și aducă aminte de obligațiile pe care le au față de societate. El poate fi o modalitate de refacere a legăturii dintre elită și corpul politic pe care aceasta îl reprezintă. Populismul este insesizabil atunci când poartă mesajul unei ideologii consacrate, dar deranjează atunci când nu poartă un astfel de mesaj, ci scoate în evidență doar clivajul și atacă *establishmentul* și elitele. Temele pentru care populismul creează și recrează «poporul» sunt simptome ale unor crize și indică scăpările sau eșecurile din politicile publice ale *establishment*-ului. Populismul scoate din adormire partidele împingându-le spre reideologizare și poate împinge societatea spre repolitizare. El acuză elitele că nu-și mai îndeplinesc misiunea și le arată partidelor din *establishment* că electoratele lor pot fi coagulate într-un alt «popor» care să le conteste”⁴⁹.

Este timpul ca liderii europeni să se întrebe cum au ajuns populiștii la 32 % și să constate că unele probleme pe care le indică *Strategia* sunt reale: politica verde ce scoate UE din marea competiție (înlocuind dependența de gazul rusesc cu dependența de bateriile chinezești și făcând produsele europene necompetitive ca urmare a creșterii costului de producție), eliminarea consecințelor migrației necontrolate, eliminarea aberațiilor ideologice pe care cu bună dreptate le-a ironizat Putin ar fi doar o parte. Trebuie mers pe urma fricilor ce alimentează partidele populiste.

Cât privește apărarea, trebuie scos din sertar proiectul Comunității Europene a Apărării, eșuat în 1954 din cauza naționalismului francez. Pericolul este prea mare în noile condiții pentru ca UE să nu-și creeze propria armată. La predarea funcției de Comandant al trupelor NATO, în 1952, Generalul Eisenhower a declarat: „Europa trebuie, în totalitatea ei, să-și asigure, în cele din urmă, propria ei securitate. SUA poate participa și, prin capacitățile sale psihologice, intelectuale și de conducere, precum și materiale, să contribuie la producerea de arme, organizarea de unități și creșterea încrederii, care să ajute Europa în a-și soluționa problemele. Pe termen lung nu va fi posibil și, în mod cert, nici nu ar fi de dorit ca Europa să rămână un teritoriu sub ocupație, apărut de legiuni aduse din străinătate, ceva de maniera în care teritoriile de sub ocupația Romei au încercat, fără succes, să-și asigure securitatea, cu multe sute de ani în urmă”.

⁴⁹ Sorin Bocancea, „Populismul – o tehnică de propagandă”, *ed. cit.*, p. 17.

Europenii nu au înțeles mesajul și par să-l înțeleagă acum, când aliatul tradițional bate palma cu dușmanul tradițional. Înapoi la Churchill care, într-o telegramă adresată președintelui Truman în 1945, își exprima neliniștea față de acea stare de lucruri: „Care va fi situația într-un an sau doi, când armatele americane și britanice se vor fi dizolvat, iar cea franceză nu va fi încă structurată, iar Rusia ar putea dori să-și mențină în serviciul activ 200 sau 300 de divizii? [...] Ce facem cu Rusia? O cortină de fier coboară peste frontul lor. Noi nu știm ce se întâmplă în spatele ei...”⁵⁰. Acum, vedem că SUA coboară o cortină de fier ce se va ridica doar dacă țările europene vor introduce fisele necesare, una câte una.

Atât Federația Rusă cât și Administrația Trump doresc disoluția UE pentru că este mai ușor pentru ele să discute cu state naționale europene aflate în competiție decât cu o entitate regională puternică. UE îi încurcă pe toți: și pe Putin, și pe Trump, și pe Xi. Și nu doar din motive economice, ci pentru că UE reprezintă o altă ideologie, plasată între individualismul extrem din Vest și colectivismul extrem din Est.

Zbigniew Brzezinsky spunea în anii '90 următoarele: „Cauza europeană a fost susținută din ce în ce mai mult de sistemul birocratic generat de uriașa mașinărie instituțională creată de Comunitatea Europeană și de succesoarea sa, Uniunea Europeană. Ideea de unitate se mai bucură încă de un sprijin popular semnificativ, dar tinde să devină călduță, lipsită de pasiune și de sentimentul misiunii. [...] Unificarea europeană e din ce în ce mai mult un proces și nu o cauză”⁵¹. Asste se întâmplă și acum, iar UE încă este într-un deficit de mitologie.

În 2004, arătam că, „pentru a putea deveni un popor, europenilor le lipsește o ideologie. Așa cum diagnostichează Wolfgang Schmale, Europa suferă de un «deficit de mitologie». Dacă nașterea statelor naționale a durat relativ puțin, producându-se în manieră revoluționară, tranziția spre entitatea suprastatală care este UE va necesita timp, pentru că proiectul Europei nu se mai desfășoară revoluționar – solidaritatea de fapt de care vorbea Jean Monnet se dobândește prin negociere și acord liber consimțit. De aceea, pentru realizarea acesteia, Europa are nevoie de o ideologie cu o forță comparabilă celei a naționalismului, pentru că europenii de astăzi sunt produsul culturilor naționale”⁵².

Acum este necesar un proiect mitologic de aploare care să însoțească constituirea armatei europene și măsurile menite să elimine fricile europenilor, pentru că acestea, întreținute pe rețelele de interacțiune socială, scot din sertarele istoriei mitologiile ce au făcut în urmă cu peste opt decenii ca Europa să fie cel mai sângeros continent.

⁵⁰ Hantjissalatas, Spyridon, *NATO între certitudini și dileme*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 30.

⁵¹ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 73.

⁵² Sorin Bocancea, *Instituții și politici publice în Uniunea Europeană*, Editura Cantes, Iași, 2004, p. 117.

Bibliografie

Lucrări cu caracter special și general

- BOCANCEA, Sorin, *Instituții și politici publice în Uniunea Europeană*, Editura Cantes, Iași, 2004.
- ECO, Umberto, „Migrațiile, toleranța și intolerabilul”, în *Cinci scrieri morale*, trad. de Geo Vasile, Editura Humanitas, București, 2005.
- BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București, 2000.
- GRAMSCI, Antonio, *Caietele din închisoare*, Vol.1, Caietul 3, Ediție îngrijită de Sabin Drăgulin, Ioana Cristea-Drăgulin și Angelo Chielli, Editura Timpul Iași, 2025.
- HANTJISSALATAS, Spyridon, *NATO între certitudini și dileme*, Editura Enciclopedică, București, 1998.
- KIRCHICK, James, *Sfârșitul Europei. Dictatori, demagogi și noul ev mediu întunecat*, traducere de Anacaona Mândrilă-Sonetto, Editura Polirom, Iași, 2018.
- NAUMESCU, Valentin, *Cumpăna. Lumea la răscrucea marilor schimbări*, Presa Universitară Clujeană, 2025.
- UNGER, Craig, *American Kompromat, How the KGB Cultivated Donald Trump, and Related Tales of Sex, Greed, Power and Treachery*, Dutton, 2021.

Articole și studii

- ANTOHI, Sorin, „Republicile Meșterului Manole”, în Sorin Bocancea & Radu Carp (coord.), *Calea europeană a Republicii Moldova*, Editura Adenium, Iași, 2016, pp. 45-61.
- BOCANCEA, Sorin, „Criza imigranților. O eroare politică ce zguduie principiile construcției europene”, în Sorin Bocancea (coord.), *Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației*, Editura Adenium, Iași, 2016, pp. 138-148.
- IDEM, „Limitele inteligenței artificiale și garantarea libertății”, în Robert-Marius Cazanciuc și Cristian Pîrvulescu, *Caiet constituțional II. Inteligența artificială și drepturile omului*, Editura Monitorul Oficial, București, 2023, pp. 117-128.
- BOCANCEA, Sorin, „Populismul – o tehnică de propagandă”, în *Polis*, Volum V, Nr. 4(18), Serie nouă, septembrie-noiembrie 2017, pp. 5-22.
- IDEM, „SOS România – partidul populist al unui singur politician”, în Radu Carp & Cristina Matiuță (coord.), *Alegerile europene din România 2024. Clivaje, coaliții, consecințe*, Editura Institutul European, Iași, 2024, pp. 151-178.
- IDEM, „Zidul Kievului. Din nou, două Europe”, în Sorin Bocancea (coord.), *Războiul din Ucraina. Un conflict regional cu efecte globale*, Editura Polis Books, Iași, 2023, pp. 140-163.
- ŽIŽEK, Slavoj, „Tentația populismului”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 279-299.
- IDEM, „The exploitation for populist purposes of difficulties in the EU – an important problem of the EU”, in Radu Carp & Cristina Matiuță (Eds.), *2019 European Elections. The EU Party Democracy and Challenge of National Populism*, Brill, Leiden/Boston, 2020, pp. 80-95.

KRASTEV, Ivan, „Viitoruri ale majorității”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 110-127.

LATOUR, Bruno, „Europa-refugiu”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie: de ce trăim un moment istoric*, Editura Art, București, 2017, pp. 128-141.

MASON, Paul, „Cum să depășești frica de libertate”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 142-164.

NATCHTWEI, Oliver, „Decivilizarea – despre tendințele regresive ale democrației vestice”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 202-219.

REYBROUCK VAN, David, „Dragă președinte Juncker”, în Heinrich Geiselberger (coord.), *Marea regresie...*, ed. cit., pp. 262-278.

Resurse online

***, „Președintele Consiliului European le dă un răspuns dur americanilor privind strategia de securitate: «Nu acceptăm această amenințare»”, în *Euronews*, 8.12.2025, disponibil la <https://www.euronews.ro>.

***, „Putin, atac halucinant împotriva țărilor din Occident: Vor să impună o religie răsturnată, Satanismul pur”, *Digi24.ro*, 1 octombrie 2022, disponibil la <https://www.digi24.ro>.

ADAMKUS, Valdas; Martin Butora, Emil Constantinescu, Pavol Demes, Lubos Dobrovsky, Matyas Eorsi, Istvan Gyarmati, Vaclav Havel, Rastislav Kacer, Sandra Kalniete, Karel Schwarzenberg, Michal Kovac, Ivan Krastev, Alexander Kwasniewski, Mart Laar, Kadri Liik, Janos Martonyi, Janusz Onyszkiewicz, Adam Rotfeld, Vaira Vike-Freiberga, Alexandr Vondra, Lech Walesa, *An Open Letter To The Obama Administration From Central And Eastern Europe*, July 16, 2009, disponibil la <https://www.rferl.org>.

BOCANCEA, Sorin, „Zidul Kievului”, în *Adevărul*, 20 februarie 2014, disponibil la <https://adevarul.ro>.

MATEI, Sorina, „Discursul lui Putin în fața întregii lumi, la Clubul Valdai. «Perioada de dominație nedivizată a Occidentului se apropie de sfârșit»”, *Mediafax.ro*, 27 octombrie 2022, disponibil la <https://www.mediafax.ro>.

OANCEA, Dorin, „MAE: Rezoluția ONU arată gradul foarte ridicat de izolare internațională a Rusiei”, în *Mediafax.ro*, 13 octombrie 2022, disponibil la <https://www.mediafax.ro>.

SANDU, Maria, „DISCURSUL INTEGRAL al lui J.D. Vance de la Conferința de Securitate de la München: Ce a spus Vicepreședintele SUA despre alegerile din România, amenințările de securitate și degradarea Democrației în Europa”, în *Aleph News*, 15.02.2025, disponibil la <https://alephnews.ro>.

ROODJUN, Matthijs; Andrea L.P. Pirro, Daphne Halikiopoulou, Caterina Froio, Stijn van Kessel, Sarah L. de Lange, Cas Mudde and Paul Taggart, „The PopuList: A Database of Populist, Far-Left, and Far-Right Parties Using Expert-Informed Qualitative Comparative Classification (EiQCC)”, in *British Journal of Political Science*, Cambridge University Press, September 2023, pp. 1-10, disponibil la <https://www.cambridge.org>.

WHITE HOUSE, *National Security Strategy of the United States of America*, November 2025,
disponibilă la <https://www.whitehouse.gov>